

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Атанас Красимиров Анов „Теория на речевите актове в биоетичната проблематика“
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.3. Философия (Логика)

от доц. д-р Валентина Георгиева Кънева, Катедра по логика, етика и естетика,
Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

Атанас Анов е завършил специалност „Философия“ и магистърска програма „Философия на съзнанието и езика“ във Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Зачислен е за докторант по логика към Катедрата по логика, етика и естетика с научен ръководител - доц. д-р Анна Бешкова. От януари 2014 г. е асистент по медицинска етика към Факултет „Обществено здраве“ на Медицински университет – Плевен. Атанас Анов е автор на седем публикации, пет от които са доклади от конференции, а четири са в съавторство.

Представеният за защита дисертационен труд се състои от увод, три глави, кратко заключение и две приложения, и е в обем от 130 страници /без приложенията и библиографията в края/. Използваната литература обхваща 17 източника на български език и 46 на английски език.

Дисертацията на Атанас Анов е посветена на теорията на речевите актове и нейното приложение в медицински контекст, и по-специално – в анализа на речевите актове при поставяне на диагноза, както и на речевите актове във формулярите за информирано съгласие. Изследването се движи свободно в една централна за аналитичната философия на ХХ век проблематика, свързана с разясняването на статута на моралните изказвания като императиви и на логиката на моралното съдене и действие. В основата му е теорията на Джон Остин за всекидневния език и линията на анализ, която тя задава по отношение на спецификата на речевите актове в правния дискурс. Изследването взема предвид и ред важни допълващи и доразвиващи, а също и критични позиции по отношение на разбирането на Остин за речевите актове. То разглежда - в рамките на анализа на езика – връзките между етика и право като

нормативни дискурси, сходствата и разликите между тях. Централната му проблематика се задава обаче от връзката между теорията на речевите актове и нейното приложение с оглед и на разработените в последните десетилетия методологии за вземане на решения в медицинската етика и биоетиката.

Целта на изследването е ясно формулирана още в увода, както и в началото на първата глава: тя е обвързана с „експлициране на логиката на моралното действие и на правното действие“ (с.9), а изходната хипотеза е, че тя е в „последователно прилагане на констатив, мета-констатив и перформатив“ (с .15).

Първата глава на дисертация очертава основните моменти и понятия в програмата на Остин за една философия на всекидневния език и спецификата на анализа му на речевите актове. Тя откроява иновативността на идеите му спрямо предходни програми за анализ на езика в аналитичната философия. Интересът е насочен най-вече към перформативите като изречения, които са обвързани с извършване на действие и към илокативната им сила/валидност като речеви актове. Подчертани са два особено важни момента в анализа на Остин: разбирането за конвенция и критериите за успешен перформатив, обвързани със спазването на определена процедура. Анализирани са конкретни документи, в които речеви акт е обвързан с извършване на определено действие.

Анализът във втората глава е насочен към правната логика и към експлицирането на логическите закони и правила на правното мислене. Изследвана е спецификата на правния силогизъм и на юридическата аргументация. Особена тежест в тази глава е предадена на понятието за мета-констатив. Според предложеното описание мета-констативите не описват факти и не могат да бъдат преценявани с оглед на истинността им; те казват „как нещата трябва да са“ без да са задължително императиви. Като примери за мета-констативи са посочени основни положения, записани в закони, декларации, както и в етичните кодекси за професионално поведение. Изследването прокарва разлика между принципите, които задават най-обща ориентация за действие, но могат да бъдат и в конфликт помежду си, и правилата, които в рамките на правната система не могат да си противоречат помежду си и трябва да са валидни за всички случаи. Последната част от тази глава се занимава с императивната инференция, с условията – правилно разбиране и воля за изпълнение, както и с критериите за „удовлетворяване“ на императива, при положение, че желанията, вложени в императива, са удовлетворени. Тук е защитена тезата, че „логиката на правното действие се ръководи от структурата на перформативите“ (с. 97),

като за да се стигне до перформатива (съдебното решение), се преминава през серия от констативи и мета-констативи.

Трета глава разглежда конкретното приложение на теорията за речевите актове в медицинския дискурс – и най-напред при диагнозата като речеви акт. Тя започва с обсъждането на медицинската конвенция по отношение на поставянето на една диагноза и продължава с анализа на диагнозата като перформатив, както и на илокативната му сила, като оспорва разбирането за диагнозата като конститутив.

Анализът на речевите актове във формулярите за информирано съгласие е направен въз основа на обширен и внимателно избран материал, събран в първото приложение. Става въпрос за формуляри за информирано съгласие, използвани у нас при предприемане на лечение и определени интервенции, както и при включване в медицински експеримент. В тази глава изследването и не би могло да остане само формално. Прояснени са важни съдържателни моменти по отношение на информираното съгласие като нововъведение в медицинската практика. Добре открити са: етическият смисъл на съгласието, обвързан със зачитането на личността; същината на правната процедура като упълномощаване на лекаря за предприемане на интервенция, но и като право на вето, както и социалният аспект в търсенето на съгласие, подчертан в *Принципите на биомедицинската етика* на Том Бичъмп и Джеймс Чилдрес.

В последната част са представени - и анализирани с оглед на речевите актове, различни методологии за вземане на решения и за решаване на казуси, които имат своята роля в медицинското образование, както и в медицинската практика с оглед на справянето с етически проблеми или дилеми в конкретни ситуации. Дисертантът е подчертал ролята на модела на Аристотел що се отнася до разработването на проблематиката, свързана с вземането на решение в конкретна ситуация. Подробно разгледани са и моделите на Томазма (в 6 стъпки) и на Сиглър (в 4 стъпки), както и модела за решаване на казуси, възприет в обучението по медицинска етика в МУ-Плевен, който в по-голяма степен застъпва един принципен подход.

Бих искала специално да подчертая като достойнство на представения за защита дисертационен труд ясното изложение на изследваната материя, което свидетелства за това, че материята е добре промислена, за да може да бъде и предадена с разбиране. А също така - добрата структура и стегнатия стил на изложението.

Що се отнася до централната проблематика на дисертационния труд - признавам силната си предубеденост в ограниченията, които има един само формален логически анализ в етиката. Ще си позволя да изкажа няколко съображения под формата на въпроси към дипломанта. Първото се отнася до спецификата на моралното действие, която в анализа на Остин и Харт, насочен преди всичко към правната процедура, остава, струва ми се, не толкова ясно определена и разграничена. Все пак моралното действие, предприето въз основа на задължение, е обвързано не с външни правила и авторитети, а със самозадължаване. От изрази като „команда“ и „заповед“ вее авторитаризъм, който в голяма степен се разминава с разбирането за свободно и доброволно приемане на правилата на морала, което винаги предполага лично убеждение и решение.

Второ, при мощната съвременна тенденция за кодифициране на поведението, изглежда наложително да се припомня, че моралът не подлежи на пълно кодифициране, а моралните правила са много по-гъвкави и по-подвижни правила в сравнение със законите на правото. По отношение на морала все пак не е възможен рецептурник, а действията не правят някого морален със самото това, че той следва инструкции или строго разписани процедури. Тази съвременна тенденция крие определени опасности от формализиране на отношенията в сфера, в която това не би трябвало да се допуска, сфера, която предполага доверителни отношения между лекар и пациент, лична отговорност и загриженост за пациента в неговата уязвимост. И още - нарастващото кодифициране на поведението отслабва като че ли моралните сили на индивида за обмисляне и справяне с проблемите в конкретна ситуация и постига ефект на разтоварването му от отговорност и от личен ангажимент според съвестта и според конкретните изисквания на грижата.

Авторефератът е от 30 страници и предава точно съдържанието на проведеното изследване. Нямам съвместни публикации с дисертанта. Съставител съм на сборник с доклади от конференция, в който е публикувана една от неговите статии. Имам отлични впечатления от преподавателската дейност на Атанас Анов в МУ-Плевен и от участията му с доклади в две наложили се у нас инициативи в областта на биоетиката – Дните на биоетиката в МУ-Плевен и Националните конференции по биоетика и биоправо, провеждани в София.

Дисертацията на Атанас Анов изследва особено актуална проблематика, като прокарва връзки между аналитичната философия и аналитичното изследване в областта на медицината по посока на една очертаваща се едва в последните години област - на

аналитичната философия на медицината. Приносът на изследването е в задълбочения анализ на теорията за речевите актове на Джон Остин и приложението ѝ в конкретната област на медицината. Изследването е приносно и с конкретния анализ на езика, предприет в третата част на дисертацията, който е от значение с оглед на доказването на изходната му хипотеза.

В заключение: дисертационният труд отговаря на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и с оглед на неговите достойнства като член на научното жури аз убедено ще гласувам за присъждането ѝ на Атанас Красимиров Анов.

доц. д-р Валентина Кънева

20.12.2017 г.